

МАРЧЕНКО О. В.,доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, трудового
та господарського права юридичного
факультету(Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара)

УДК 346.2/ 347.7

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.97>**ЗЛИТТЯ ТА ПРИЄДНАННЯ: ЮРИДИЧНІ НАСЛІДКИ
ДЛЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ**

У статті досліджуються правові аспекти злиття та приєднання як способів реорганізації підприємницьких товариств, з акцентом на їх юридичні наслідки. Автор розкриває сутнісні відмінності між цими формами, аналізуючи їх у світлі чинного законодавства України, зокрема положень Цивільного та Господарського кодексів, а також спеціальних законів, що регулюють діяльність товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Порівняння злиття та приєднання здійснюється за такими критеріями, як правонаступництво, збереження ідентичності учасників, порядок переходу майнових прав та обов'язків, а також обсяг організаційно-правових змін. Увагу зосереджено на правових наслідках для правосуб'єктності юридичних осіб: у випадку злиття створюється нове підприємницьке товариство, тоді як приєднання відбувається шляхом включення одного товариства до іншого без утворення нового суб'єкта. Висвітлено ризики та переваги кожного варіанту реорганізації для учасників, кредиторів та органів управління. Автор також аналізує варіативність юридичних наслідків залежно від сфери діяльності, корпоративної структури та наявності публічних інтересів. Зроблено акцент на тому, що хоча злиття і приєднання мають спільні риси, юридичні наслідки їх реалізації можуть бути суттєво різними, що вимагає від суб'єктів господарювання зваженого підходу до вибору форми реорганізації. У статті запропоновано удосконалити законодавче розмежування злиття та приєднання шляхом чіткого закріплення критеріїв їх застосування та наслідків для правосуб'єктності. Також обґрунтовано доцільність введення уніфікованого механізму інформування кредиторів та учасників щодо форми реорганізації і пов'язаних із нею змін.

Ключові слова: *реорганізація, злиття, приєднання, правонаступництво, юридична особа, підприємницьке товариство, правові наслідки, правове регулювання, правові підстави, правові ризики.*

Marcenko O. V. Mergers and acquisitions: legal consequences for business companies

The article examines the legal aspects of mergers and acquisitions as forms of corporate reorganization of business companies, with particular emphasis on their legal consequences. The author explores the substantive differences between these two forms, analyzing them within the framework of current Ukrainian legislation, including the provisions of the Civil and Commercial Codes, as well as special laws governing the operation of limited and additional liability companies. The comparison of mergers and acquisitions is carried out based on such criteria as legal succession, preservation of participant identity, the procedure for the transfer of property rights and obligations, and the extent of organizational and legal transformation.

Particular attention is paid to the legal consequences for the legal personality of entities: in the case of a merger, a new business company is created, while an acquisition involves the absorption of one company into another without the formation of a new legal entity. The article outlines the potential risks and benefits of each reorganization option for shareholders, creditors, and management bodies. The variability of legal consequences is also analyzed in the context of the company's business sector, corporate governance structure, and the presence of public interest.

The author emphasizes that, although mergers and acquisitions share certain features, their legal outcomes may differ significantly, which necessitates a balanced and well-informed approach when choosing a reorganization model. The article proposes to improve the legislative distinction between mergers and acquisitions by clearly defining the criteria for their application and the corresponding consequences for legal personality. It also substantiates the need to introduce a unified mechanism for notifying creditors and participants regarding the form of reorganization and the changes arising from it.

Key words: *reorganization, merger, acquisition, legal succession, legal entity, business company, legal consequences, legal regulation, legal grounds, legal risks.*

Вступ. Злиття та приєднання як форми реорганізації підприємницьких товариств дедалі частіше використовуються в Україні як ефективний інструмент адаптації бізнесу до економічних викликів, трансформації корпоративної структури та залучення інвестицій. Разом з тим, реалізація цих форм реорганізації тягне за собою істотні юридичні наслідки, які потребують належного нормативного врегулювання та доктринального осмислення. У законодавстві України злиття та приєднання визначаються як самостійні форми припинення юридичної особи з правонаступництвом, проте на практиці часто виникають труднощі з їх відмежуванням, належною реалізацією процедур та урахуванням інтересів усіх учасників.

У період з 2022 по 2023 рік український ринок злиттів та поглинань (M&A) продемонстрував значне зростання: кількість угод збільшилася з 43 до 71, що становить приріст на 65%. Середня вартість угоди також зросла з 2,4 млн доларів США у 2022 році до 3,1 млн доларів США у 2023 році. Однак, незважаючи на ці позитивні тенденції, загальний обсяг ринку M&A в Україні залишається значно нижчим за докризові показники, що підкреслює актуальність дослідження правових аспектів злиття та приєднання підприємницьких товариств [11, с. 4].

Особливої актуальності тема набуває в умовах трансформації законодавства у сфері корпоративного управління, а також необхідності гармонізації з правом Європейського Союзу. Юридичні наслідки таких процесів охоплюють питання правонаступництва, збереження прав та обов'язків учасників, реалізації виконавчих документів, захисту прав кредиторів та узгодженості з антимонопольним законодавством. Саме тому аналіз особливостей правового регулювання злиття та приєднання, їх порівняння та юридичне розмежування є важливим як для правозастосовної практики, так і для подальшого вдосконалення національного законодавства.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування юридичної природи злиття та приєднання як форм реорганізації підприємницьких товариств, виявлення їх правових відмінностей, аналіз пов'язаних юридичних наслідків та формулювання практичних рекомендацій щодо вдосконалення нормативного регулювання з урахуванням сучасної української та зарубіжної правової доктрини.

Результати дослідження. Дослідження юридичних наслідків злиття та приєднання підприємницьких товариств є одним із ключових напрямів розвитку науки господарського і цивільного права в Україні. Ці правові інститути мають принципове значення для врегулювання процесів реорганізації юридичних осіб та супроводжуються низкою складних правозастосовних питань, зокрема щодо правонаступництва, збереження правового статусу

учасників, розподілу активів і пасивів, а також захисту прав третіх осіб, передусім кредиторів. У вітчизняній правовій науці ця проблематика була предметом уваги низки дослідників у різні періоди, зокрема у межах двох основних хронологічних блоків – 2004–2014 (вступ в юридичну силу ЦКУ та ГКУ) та 2015–2024 років (період війни, по теперішній час).

У першому періоді, що охоплює роки з 2004 по 2014, слід виокремити низку фундаментальних праць, які заклали підґрунтя для сучасного осмислення правової природи реорганізації. Так, Н. В. Щербакова у дисертаційному дослідженні 2006 року приділила увагу юридичним механізмам реалізації злиття та приєднання господарських товариств, зокрема в контексті законодавчої невизначеності термінології й процедур [16, с. 34]. Її робота стала однією з перших спроб системного аналізу цих форм припинення юридичних осіб через реорганізацію.

Значний внесок у розробку правових засад правонаступництва під час злиття та приєднання зробив Ю. М. Юркевич, який у дисертації (2009) комплексно розкрив природу правонаступництва при реорганізації юридичних осіб, наголосивши на необхідності розрізнення універсального та сингулярного правонаступництва залежно від форми реорганізації [8, с. 106]. Питання майнових наслідків у процесі припинення суб'єктів господарювання, включаючи приєднання, висвітлено у дослідженні О. М. Зубатенко (2008), де розглядається проблема балансу між інтересами засновників товариства та його кредиторів [2, с. 65, 67, 82].

Особливої уваги заслуговує дослідження В. В. Ряботи (2008), яка проаналізувала реалізацію прав акціонерів при злитті та приєднанні акціонерних товариств, висвітлюючи юридичні механізми запобігання зловживанням під час змін корпоративного контролю [4].

У цих працях закладено основи для розуміння різноспрямованості правових наслідків залежно від обраної форми реорганізації.

Період 2015–2024 років характеризується поглибленням досліджень проблематики юридичних наслідків реорганізації, з акцентом на правозастосування, захист прав кредиторів та учасників товариств, а також узгодження національного законодавства з європейськими стандартами. В. О. Хоменко у монографії «Припинення господарських товариств у цивільному праві України» (2019) здійснив комплексний аналіз наслідків злиття і приєднання, виокремивши типові помилки практичного застосування норм, що регламентують перехід прав і обов'язків [3, с. 221].

У своєму дослідженні 2015 року Д. В. Жеков [1, с. 72] зосередився на правових підставах припинення юридичних осіб, розкривши особливості правонаступництва як правового феномену та обґрунтувавши необхідність спеціального регулювання злиття й приєднання як самостійних форм припинення. Питання правової визначеності в контексті реорганізації детально висвітлено Н. І. Шевченко (2014), яка розмежувала концепти «припинення» і «реорганізації» юридичних осіб, запропонувавши власну класифікацію правових наслідків таких процесів [7, с. 136].

Сучасну методологічну і термінологічну переоцінку понять «злиття» та «приєднання» провела Т. С. Ступак у статті початку 2024 року, в якій наголошено на необхідності чіткого законодавчого окреслення форм реорганізації в українському правопорядку, з урахуванням практики ЄС та рекомендацій UNIDROIT. Авторка пропонує ввести уніфікований механізм повідомлення кредиторів та учасників про намір реорганізації, що сприятиме зниженню юридичних ризиків [5, с. 69].

Загалом аналіз праць зазначених дослідників свідчить про наявність сталої наукової традиції дослідження юридичних наслідків злиття та приєднання підприємницьких товариств в українській правовій доктрині. Поступовий перехід від формального аналізу законодавчих норм до інтегрованого дослідження практичних аспектів, з урахуванням європейських правових тенденцій, є характерною рисою сучасного етапу. Такий підхід дозволяє не лише поглибити теоретичне розуміння сутності процесів реорганізації, але й запропонувати ефективні моделі удосконалення правового регулювання на національному рівні.

Отже, юридичні наслідки злиття та приєднання підприємницьких товариств становлять особливий інтерес у контексті цивільного й господарського права, оскільки

безпосередньо впливають на зміну правосуб'єктності юридичних осіб, перехід майнових прав та обов'язків, а також трансформацію внутрішньокорпоративних структур. Злиття та приєднання належать до форм реорганізації, які, згідно з чинним законодавством України, передбачають припинення юридичної особи з правонаступництвом (ст. 104 Цивільного кодексу України, ст. 59 Господарського кодексу України), однак відрізняються за обсягом і структурою наслідків, що виникають у процесі їх реалізації.

Юридичні наслідки злиття полягають у тому, що дві або більше юридичних осіб припиняються, а натомість виникає нова юридична особа, яка є універсальним правонаступником усіх суб'єктів, що припинили діяльність. Такий перехід прав і обов'язків охоплює як активи, так і пасиви, а також всі договірні зобов'язання, майнові та немайнові права, включно з процесуальним статусом сторони в судовому процесі. Приєднання, на відміну від злиття, не передбачає створення нової юридичної особи: підприємницьке товариство, що приєднується, припиняє свою діяльність, а всі його права та обов'язки переходять до товариства, до якого воно приєднується. У цьому полягає принципова різниця в юридичних наслідках – злиття трансформує суб'єктний склад корпоративного обігу, а приєднання змінює лише обсяг правового навантаження на існуючий суб'єкт.

Крім правонаступництва, істотного значення набуває зміна структури органів управління, корпоративних прав учасників, облікових і податкових зобов'язань, а також юридична доля ліцензій, дозволів та інших адміністративно-правових актів. У результаті злиття необхідною є реєстрація новоствореної юридичної особи, натомість приєднання тягне за собою лише державну реєстрацію припинення товариства, що приєднується, із відповідними записами в Єдиному державному реєстрі.

У науковій літературі юридичні наслідки реорганізації часто класифікуються за галузевим критерієм: цивільно-правові, господарсько-правові, податково-правові, адміністративні. Особливу увагу дослідники приділяють проблематиці збереження неперервності договірних відносин, забезпечення стабільності виконання зобов'язань та допустимості зміни сторони у правовідносинах без згоди іншої сторони. Низка науковців акцентує також на необхідності посиленого захисту інтересів кредиторів у процедурі реорганізації, зокрема через запровадження спеціального механізму повідомлення, можливості оскарження або забезпечення вимог.

Таким чином, юридичні наслідки злиття та приєднання підприємницьких товариств є комплексними та мають різну правову природу залежно від конкретної форми реорганізації. Вони охоплюють трансформацію правового статусу суб'єктів, зміну розподілу прав і обов'язків, а також впливають на стабільність цивільного обороту, що обумовлює необхідність їх чіткого нормативного регулювання й доктринального осмислення.

У сучасній порівняльно-правовій доктрині тема юридичних наслідків злиття та приєднання підприємницьких товариств привертає значну увагу як у наукових дослідженнях, так і в судовій практиці іноземних юрисдикцій. Аналіз відповідних джерел свідчить про розмаїття підходів до оцінки правової природи цих форм реорганізації, з урахуванням корпоративної структури, антимонопольного регулювання та принципів захисту прав учасників і кредиторів. У праві Європейського Союзу злиття та приєднання часто розглядаються через призму конкурентного контролю, де ключову роль відіграє Європейська комісія, яка має повноваження блокувати або дозволяти такі угоди за наявності потенційної загрози ринковій конкуренції. У межах дослідження «Killer Acquisitions Under EU Merger Control: Recent European Commission Decisions» (2023) особливу увагу приділено явищу «вбивчих поглинань», коли великі компанії набувають інноваційні стартапи, з метою уникнення майбутньої конкуренції. Автори аналізують приклади з фармацевтичної сфери, акцентуючи на потребі вдосконалення механізмів контролю за злиттями у високоризикових секторах [10].

У свою чергу, робота «Case Law in European Merger Control» (2024) надає систематизований огляд практики судових інстанцій ЄС, що стосуються оцінки економічних ефектів злиттів, застосування критеріїв горизонтальної та вертикальної концентрації, а також принципів обґрунтованої необхідності регуляторного втручання [9]. У дослідженні «Cooperation Between

Merger Control Authorities of the EU and the US» простежується тенденція до уніфікації підходів між європейськими та американськими антимонопольними органами, що особливо важливо в умовах транснаціоналізації бізнесу та глобалізації господарських процесів [12].

Іноземна судова практика, передусім юрисдикції штату Делавер (США), також відіграє істотну роль у формуванні правозастосовних стандартів у сфері злиття та приєднання [14]. Одним із ключових рішень є справа «Revlon, Inc. v. MacAndrews & Forbes Holdings, Inc.» (1986), у якій Верховний суд Делаверу визначив, що у випадку продажу компанії директори повинні діяти з максимальною турботою про фінансові інтереси акціонерів, зокрема, зобов'язані організовувати конкурентні умови для отримання найвищої можливої ціни [14]. Рішення «Paramount Communications, Inc. v. Time Inc.» (1989) підтвердило допустимість використання захисних механізмів проти ворожих поглинань, якщо такі дії обґрунтовано захищають довгострокову стратегію компанії [13]. Особливу увагу привертає справа «Smith v. Van Gorkom» (1985), в якій суд визнав директорів відповідальними за недбалість у зв'язку з прийняттям недостатньо обґрунтованого рішення про злиття без належного вивчення умов угоди [15]. Це рішення стало підґрунтям для формування доктрини «обов'язку обачності» (duty of care), що вимагає від посадових осіб обґрунтованої інформованості при здійсненні корпоративного управління.

Огляд зарубіжної наукової думки та судової практики свідчить про наявність усталених підходів до аналізу правових наслідків злиття та приєднання, зокрема щодо дотримання фідучіарних обов'язків директорів, захисту прав акціонерів, мінімізації конфлікту інтересів та оцінки антимонопольних ризиків. Ці положення можуть бути використані для удосконалення національного законодавства України у сфері реорганізації підприємницьких товариств, адаптації правових механізмів до сучасних економічних реалій та гармонізації з міжнародними стандартами корпоративного управління.

Висновки. Таким чином, злиття та приєднання як форми реорганізації підприємницьких товариств мають важливе значення для забезпечення гнучкості господарської діяльності, підвищення конкурентоспроможності бізнесу та структурної адаптації підприємств до змін ринкових умов. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що хоча ці форми реорганізації мають спільні риси (наявність правонаступництва, припинення правосуб'єктності одного або кількох учасників), юридичні наслідки їх реалізації є сутнісно відмінними.

У разі злиття утворюється нова юридична особа, що вимагає комплексного врегулювання прав і обов'язків новоствореного суб'єкта, тоді як приєднання супроводжується поглинанням одного товариства іншим без створення нової особи. Це впливає як на характер правонаступництва, так і на обсяг організаційно-правових змін. Значну увагу слід приділяти і захисту прав кредиторів та учасників товариств, які можуть зазнати негативних наслідків у разі формального або непрозорого проведення реорганізації.

З урахуванням зарубіжної практики (зокрема, рішень судів США та досвіду ЄС у сфері антимонопольного контролю) доцільним є запровадження в українське законодавство більш чітких критеріїв розмежування злиття та приєднання, а також інструментів превентивного захисту інтересів учасників та кредиторів. Пропонується також удосконалити механізми повідомлення заінтересованих осіб, забезпечення прозорості угод та підвищення відповідальності посадових осіб за зловживання під час проведення реорганізації.

У перспективі реформування корпоративного законодавства України має відбуватися з урахуванням найкращих європейських практик, включно з положеннями Директиви (ЄС) 2019/2121 про трансформації, злиття та поділи, що дозволить підвищити юридичну визначеність, довіру до ринку M&A та правову стабільність у сфері корпоративного управління.

Список використаних джерел:

1. Жеков Д. В. Припинення юридичних осіб за цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2015. 197 с.
2. Зубатенко О. М. Припинення суб'єктів господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2008. 182 с.

3. Хоменко В. О. Припинення господарських товариств у цивільному праві України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 264 с.
4. Рябота В. В. Реалізація прав акціонерів при злитті, приєднанні та поглинанні акціонерних товариств в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2008. 210 с.
5. Ступак Т. С. Реорганізація юридичної особи: сутність і розуміння. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1(104). С. 68–76. URL: <https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/download/746/663>
6. Щербакова Н. В. Правове регулювання злиття та приєднання господарських товариств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2006. 192 с.
7. Шевченко Н. І. Реорганізація як спосіб припинення господарських товариств : монографія. Одеса : Фенікс, 2014. 184 с.
8. Юркевич Ю. М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2009. 185 с.
9. Duso T., Gugler K., Szücs F. Case law in European merger control [Electronic resource]. *Research in Economics*. 2024. Vol. 78, Issue 1. P. 75–91. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0144818824000565>
10. Ecker S., Heim S., Zillesen M. Killer acquisitions under EU merger control: recent European Commission decisions [Electronic resource]. *Stanford Law and Policy Review*. 2023. No. 84. URL: <https://law.stanford.edu/publications/no-84-killer-acquisitions-under-eu-merger-control-recent-european-commission-decisions>
11. Kilian McCarthy, Anna Smal. Огляд ринку злиттів та поглинань (M&A) в Україні за 2023 рік. *Kyiv School of Economics, GBS*. Київ, 2024. 32 с. URL: https://gbs.kse.ua/wp-content/uploads/2024/12/kilian-mckarthy-2024_ua-ma-market-report-2023-bs.pdf
12. Loonam A. Cooperation between merger control authorities of the EU and the US [Electronic resource] . *UC Davis Business Law Journal*. 2023. Vol. 23. No. 1. URL: <https://blj.ucdavis.edu/archives/7/1/cooperation-between-merger-control-authorities-eu-and-us>
13. Paramount Communications, Inc. v. Time Inc., 571 A.2d 1140 (Del. 1989) [Court decision]. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Paramount_Communications,_Inc._v._Time_Inc.
14. Revlon, Inc. v. MacAndrews & Forbes Holdings, Inc., 506 A.2d 173 (Del. 1986) [Court decision]. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Revlon,_Inc._v._MacAndrews_%26_Forbes_Holdings,_Inc.
15. Smith v. Van Gorkom, 488 A.2d 858 (Del. 1985) [Court decision]. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Smith_v._Van_Gorkom

